

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลลำราญใต้
อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

คำนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือ ได้รับการถ่ายทอด และถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป องค์การบริหารส่วนตำบลสำราญใต้ได้สำรวจข้อมูล สอบถามจากชาวบ้านในท้องถิ่นตำบลสำราญใต้ เพื่อค้นหาปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเผยแพร่ข้อมูล ยกย่องเชิดชูเกียรติ และเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่คนรุ่นหลัง

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
องค์การบริหารส่วนตำบลสำราญใต้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราชการ 2560 มาตรา 57 รัฐต้อง (1) อนุรักษ์ พันธุ์ และ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของ ชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะ สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย ภูมิปัญญาไทย มีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงสร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ แก่คนไทย สามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลระหว่างคน กับสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

กองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลสำราญใต้ ได้เล็งเห็นความสำคัญของ ภูมิปัญญา ท้องถิ่น จึงได้จัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่นเพื่อให้ข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและ มีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่นเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ปราชญ์ท้องถิ่น ต่อไป

ลักษณะของภูมิปัญญา

เอี่ยม ทองดี (2542 : 5-6) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วย องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

2.1 ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบ ประสาท ระบบสมอง และต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่ นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และ สังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้จะเป็นแหล่งสำคัญ หรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป

2.2 ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิด ทฤษฎีญาณ วิทยา ที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ การหาคำตอบว่าตรง กับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณาเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้น ความรู้เรื่องกาลเวลา (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็น เหตุ เป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวด ๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วน หนึ่ง ของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น

2.3 ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกันไป ซึ่ง ความเชื่อก็คือความศรัทธาหรือยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับ วิญญาณ โลกนี้ โลกหน้า ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งใน ภูมิปัญญา

2.4 ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่อง สรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่ บังคับต้องทำต้องปฏิบัติมีความรักและมีความสุขเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของ การจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ทางกาย วาจา

ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4. การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และ ระบบความรู้ เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ประเภทของภูมิปัญญา

มณีนีภา ชูติบุตร(2538:21) และนิคม ชมพูลง (2542:131) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ประเภทของฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งออกเป็น ๘ สาขา / ด้าน ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการกลั่นกรอง / การปลูกสัตว์/การประมง/การป่าไม้/เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ โค หนอง นา เป็นต้น
2. สาขาหัตถกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานฝีมือหรืองานช่างที่ทำด้วยมือและอุปกรณ์อย่างง่ายโดยไม่ใช้เครื่องจักรเป็นองค์ประกอบหลักในการผลิต เช่น งานจักสาน งานแกะหนังตะลุง งานทอผ้าด้วยมือ งานเย็บปากถั่วร้อย การทำหัวโขน เป็นต้น
3. สาขาอุตสาหกรรมคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานที่ใช้ทุน แรงงาน และเครื่องจักรเป็นองค์ประกอบหลักในการผลิต โดยมีเป้าหมายการผลิตสิ่งของเป็นจำนวนมาก เพื่อการค้า และรวมถึงงานด้านบริการ เช่น การทำเครื่องเรือนจากไม้แปรรูป (โต๊ะ/เตียง/ตู้) การแปรรูปสิ่งต่างๆจากยางพารา เป็นต้น
4. สาขาการแพทย์แผนไทย คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดูแลและ รักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เช่น การหัตถเวชกรรมไทย (การนวดไทย/การนวดประคบสมุนไพร) การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค การผดุงครรภ์พื้นบ้านโดยหมอดำแยของชาวไทยมุสลิม (โต๊ะบิเด) เป็นต้น
5. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น
6. สาขาศิลปกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ ศีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและการนันทนาการ เช่นการขับร้องเพลงอีแซว ลำตัด ลิเก หมอลำ โนรา เป็นต้น
7. สาขาภาษาและวรรณกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเช่น ภาษาโบราณ ภาษาถิ่น หนังสือ ตำรา ตำรับอาหาร งานประพันธ์/บทประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เรื่องสั้น นวนิยาย นิทาน บทเพลงต่างๆ เป็นต้น
8. สาขาอื่นๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม อาหารไทย อาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

แยกตามประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลสำราญใต้ อำเภอสамชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

๑. สาขาเกษตรกรรม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	อายุ (ปี)	ที่อยู่
๑	ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	นายถวิล พัฒนสาร	๔๗	บ้านเลขที่ ๖๙ หมู่ ๑๑ บ.คำป่าหวาย ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

๒. สาขาอุตสาหกรรม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	อายุ (ปี)	ที่อยู่
๑	การทอผ้าไหม	นางกนิช ถิ่นวิสัย	๕๖	บ้านเลขที่ ๑๖๘ หมู่ ๕ บ.กุดแห่ ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์
๒	จักสาน	นายเวียง เกตุแก้ว	๕๒	บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๒ บ.หนองแสง ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

๓. สาขาการแพทย์ไทย

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	อายุ (ปี)	ที่อยู่
๑	นวดจับเส้น	นางชวนชม ทะนันท์หา	๔๕	บ้านเลขที่ ๒๔ หมู่ ๑๐ บ.โพหนอง ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

๔. สาขาศิลปกรรม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	อายุ (ปี)	ที่อยู่
๑	เป็นผู้ทำพิธีพราหมณ์	นายรังสี สิงห์คำคา	๗๒	บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ ๒ บ.โนนศาลาทอง ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

๕. สาขาด้านอื่นๆ

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	อายุ (ปี)	ที่อยู่
๑	ปลาแห้ง	นางนารี สมตาเต๊ะ	๖๙	บ้านเลขที่ ๓๖ หมู่ ๑๕ บ.โนนศาลาทอง ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

ทะเบียนปราชญ์ชาวบ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบลลำราญใต้ อำเภอสамชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

สาขาเกษตรกรรม

๑.นายถวิล พัฒนสาร อายุ ๔๗ ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๖๙ หมู่ ๑๑ บ.คำป่าหวาย ต.ลำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์
ภูมิรู้/ภูมิปัญญา มีความสามารถด้านการเกษตร ทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง

สาขาหัตถกรรม

๒.นางกิจ ถิ่นวิสัย อายุ ๕๖ ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๖๘ หมู่ ๕ บ.กุดแห่ ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์
ภูมิรู้/ภูมิปัญญา มีความสามารถในการทอผ้าไหม

สาขาหัตถกรรม

๓. นายเวียง เกตุแก้ว อายุ ๕๒ ปี

ที่อยู่ปัจจุบันบ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๒ ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

ภูมิรู้/ภูมิปัญญา มีความสามารถในการสานตะกร้า ชะลอม อุปกรณ์หาปลา จากไม้ไผ่

สาขาแพทย์แผนไทย

๔.นางชวนชน ทะนันท์หา อายุ ๔๕ ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๕ หมู่ ๑๐ ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

ภูมิรู้/ภูมิปัญญา มีความสามารถในการนวดผ่อนคลาย จับเส้น คลายเส้น

สาขาศิลปกรรม

๕.นายรังสี สิงห์คำคา อายุ ๗๒ ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๐ หมู่ ๒ ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

ภูมิรู้/ภูมิปัญญา มีความสามารถในการด้านการขับร้อง และพูดผญา

สาขาด้านอื่นๆ

๖. นางนารี สมตาเต๊ะ อายุ ๖๙ ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน ๓๖ หมู่ ๑๕ ต.สำราญใต้ อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์

ภูมิรู้/ภูมิปัญญา มีความสามารถในการทำปลาแห้ง ขายส่งทั่วประเทศ

